

Història

Sigil·lografia i heràldica de Callús

Grup Callussenc de Recerca

Antiga Casa Consistorial

El segell municipal i l'escut heràldic són, actualment, les dues representacions simbòliques de Callús. Històricament els escuts són anteriors als segells, però en el nostre cas, és el segell el que va servir de base per a la formació de l'escut. L'objectiu d'aquest article, a falta d'un estudi més aprofundit sobre el tema, és analitzar la seva evolució heràldica fins avui.

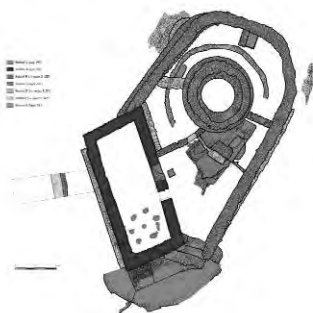
El segell municipal

Un segell és un estri en el qual hom grava imatges per tal d'estampar-les. Però també s'anomena segell a la impressió que resulta del seu ús. Aquesta marca permet verificar qui n'és l'autor, i serveix per donar validesa i autenticitat als documents i objectes segellats. Utilitzats ja per les antigues civilitzacions, el seu ús es va generalitzar a l'edat mitjana per l'increment de les comunicacions escrites, i per l'assequibilitat del paper. A

Catalunya, els primers segells de poble apareixen en el curs dels segles XII i XIII i s'estenen a les principals poblacions al llarg del XIV i XV. A Callús, el primer segell que coneixem és del segle XVIII, segons la col·lecció sigil·logràfica de Joaquim Serret i Arboç¹, i ens consta que es va utilitzar com a mínim fins l'any 1813.² És rodó, amb el nom del poble dividit en dos rengles (CA/LLUS), i envoltat gairebé tot d'un cercle obert per on hi ha la lletra essa. També n'hem trobat tres més amb la mateixa forma i sim-

II-lustració hipotètica del castell de Godmar

Estat actual de les ruïnes i plànol del castell

plicitat, però on el cercle és tancat i envolta totalment els dos rengles del nom. Es van utilitzar els anys 1806, 1839 i 1848.³ Aquesta tipologia de segells es van emprar fins a mitjan de segle XIX.⁴ Fou aleshores quan el govern central va dictar una sèrie de disposicions per regular l'ús dels segells municipals. Va ordenar, a tots els municipis de l'estat que encara no en tenien, a proveir-se'n d'un amb l'objectiu d'evitar falsificacions en els documents municipals, i d'intentar que tots els ajuntaments tinguessin escut d'armes propi. Possiblement va ser aleshores, i com a conseqüència d'aquesta regulació, que al nostre poble van canviar de segell, perquè el proper del qual tenim notícia és del 1866 i ja porta al seu interior l'escut d'armes municipal.⁵ El nou segell era parlant,⁶ tenia una forma ovalada tal i com exigia la nova regulació, i dins d'una orla hi posava amb abreviatures en castellà AYUNT^o CONSTL. DE CALLUS (*Ayuntamiento Constitucional de Callús*). Al seu interior hi havia una torre amb un penell al damunt.⁷

Una torre que simbolitza un castell

La figura del segell es heràldica: una torre merletada amb una porta, però simbolitza el castell i el topònim del poble.⁸ El castell de Callús o de Godmar va ser una petita fortalesa integrada en la xarxa defensiva de la frontera dels comtats catalans amb al-Andalus durant els segles X-XI.⁹ D'altra banda, l'origen etimològic de Callús és també la paraula castell. Existeixen dues teories que intenten explicar el seu significat. Una es centra en el terme Casteluç o Castellús (1026) com a sinònim de castellet, i que explicaria la poca importància militar i les dimensions reduïdes del castell i, l'altra, es basa en que *Castrum Lucidum* (1279) significa castell clar en llatí.¹⁰

Un penell que portarà cua

El penell que hi ha sobre la torre també simbolitza el topònim de Callús perquè a un extrem hi ha dibuixat el cap d'un gos o ca en llatí i, a l'altre, la cua d'un peix que en aquest cas representaria la d'un lluç. Hem arribat a aquesta conclusió grà-

cies al testimoni del Sr. Joan Pich Giral, i a la teula que ell mateix va trobar a la l'antiga rectoria de l'església parroquial vella de Sant Sadurn de Callús.¹¹ Segons el seu record, hi havia antigament un penell de ferro dalt del terrat del campanar per assenyalar la direcció del vent. Estava format per un eix vertical que sostenia una fletxa mòbil horitzontal. A un cantó de la sageta hi havia la figura d'un gos i, a l'altre, la d'un peix. Aquestes dues imatges eren de metall i simbolitzaven el topònim de Callús.¹² Uns anys més tard, durant la dècada dels setanta del segle passat, el nou propietari de l'antiga rectoria va contractar el Joan, que era paleta, per reformar la teulada. Curiosament, va ser ell mateix durant aquestes obres que també va trobar dues teules careneres molt interessants. En una hi ha gravat un text que fa referència als teulers que les van construir, a l'Ajuntament de Callús que les va pagar, i a la data que van reformar la teulada de l'església (*agost de 1796*). I, en l'altra, hi ha gravats el nom de Callús i a sobre dos dibuixos. Un d'un cavall

EVOLUCIÓ DEL SEGELL DE CALLÚS DEL SEGLE XVIII A L'ACTUALITAT

s. XVIII-1a. meitat s.XIX

1806

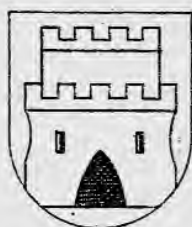
1839

1848

1866-1933

1876

1933-1938

1939

1939-1964

1964-1971 / 1976-1979

1971-1975

1973-1975

1982-1999

Ajuntament de Callús

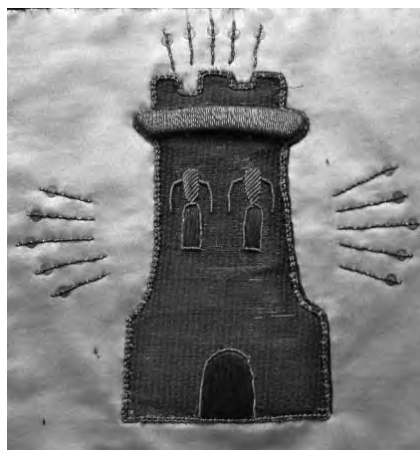
1999

sallent i ensellat, i un altre a sota de l'antiga parròquia de Callús. En aquesta última representació hi destaca clarament el penell a sobre del campanar de l'església, malgrat que, de les dues imatges simbòliques que tenia, només hi ha la del gos. Així doncs, creiem que el penell què hi ha al segell també vol representar simbòlicament el gos i el lluç, però que, al no poder-hi dibuixar les dues imatges completes per manca d'espai, van simplificar-les perquè hi cabessin. Van dibuixar el cap del gos a la punta de la fletxa i, a l'altra extrem, la cua del lluç que ja queda representada per la cua de la sageta.

L'any 1876, el ministeri de governació espanyol va demanar a tots els ajuntaments que enviessin el seu segell estampat en un paper per tal de fer una col·lecció de segells municipals i també per comprovar el compliment de la nova regulació sigil·logràfica. Desconeixem la raó per la qual el consistori de Callús, en lloc d'enviar-hi el que realment utilitzava aleshores i que, de fet, va continuar emprant fins la segona República, en va lliurar un de nou amb forma d'escut quadrilong arrodonit a la part inferior. Al seu interior hi havia una torre torrejada que, potser, simbolitzava millor el castell, però que no ens consta que el fessin servir mai més.¹³ El 1933, el van canviar un altre cop. El nou segell va conservar la mateixa forma ovalada amb orla, però aquesta vegada Ajuntament era en català i al seu interior hi havia l'escut de Catalunya.¹⁴ El 26 de gener de 1939, cap el final de la Guerra Civil, l'exèrcit colpista va entrar a Callús, i el comandant militar va nomenar un president i una comissió administrativa perquè reguessin la vida del poble. Aquell mateix dia van tornar a substituir el segell. Van mantenir la forma ovalada amb orla, però aquest cop hi van posar ajuntament nacional de Callús en castellà. Al seu interior van recuperar la torre merletada amb porta del segell de 1866, però hi van afegir una finestra i també van substituir el penell parlant per una creu llatina.¹⁵ Tan sols onze mesos després, en plena dictadura franquista el van tor-

Estendard de les Filles de Maria

Detall de la torre merletada

nar a canviar. En aquesta ocasió només van substituir la torre amb la creu per l'àliga amb l'escut espanyol símbol del règim autoritari.¹⁶ Aquest segell es va utilitzar fins el 1964, que el van tornar a canviar just per l'anterior, però sense la paraula nacional a l'orla.¹⁷ Aquest segell es va emprar en tres períodes diferents durant les dècades dels anys seixanta i setanta del segle passat. Però durant aquest temps també se'n van utilitzar dos al-

tres més. Per un cantó van tornar a utilitzar el de l'àliga amb l'escut espanyol però sense la paraula nacional a l'orla;¹⁸ i d'altra banda, un altre de rodó nou que hi posava alcaldia de Callús al voltant, i que es va utilitzar per primera vegada el 1973. Al seu interior hi van tornar a posar la torre merletada amb porta, però aquesta vegada era maçonada, sense la finestra i amb un penell a sobre.¹⁹ Finalment, l'últim segell que es va utilitzar des del 1982 fins el 1999, va tornar a ser l'ovalat amb una orla que hi posava ajuntament de Callús en català, i al seu interior hi havia la mateixa torre i penell del segell rodó anterior.²⁰ L'any 1991, la Generalitat de Catalunya va regular els símbols oficials dels ens locals, i va substituir el segell tradicional per l'emblema.

De fet, aquest nou símbol gràfic el podem considerar com un segell actual el disseny del qual ja no té l'obligació d'adaptar-se a les normes heràldiques. A Callús es va substituir el segell per l'emblema el 26 de febrer del 1999, malgrat que encara no s'ha oficialitzat. El va dissenyar Cristina Reguant Coromines i és una simplificació de l'escut heràldic oficial (1998). Coronat i de forma caironada, al seu interior hi ha un castell obert, que ha substituït la torre tradicional, sobremuntat d'una creu llatina en lloc del penell. A sota hi posa ajuntament de Callús.²¹

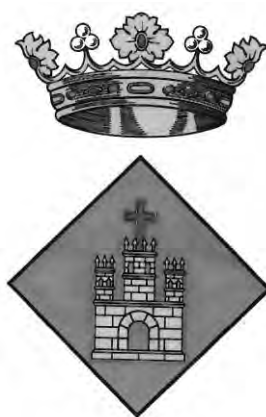
2. L'escut heràldic

L'origen de l'escut heràldic és militar. Va aparèixer quan els cavallers medievals ja no es podien reconèixer als tornejos ni diferenciar-se de l'enemic a la guerra, perquè amb l'armadura i el tophelm anaven coberts de ferro de cap a peus. Llavors, van recórrer als colors i emblemes que es van pintar a l'escut com a signe permanent i hereditari que els identificava clarament. L'herald, que era l'encarregat de dirigir i notificar els torneigs, i comprovar la identitat dels participants mitjançant els escuts o banderes, ha donat nom a la ciència

auxiliar de la història que estudia aquestes representacions gràfiques, l'heràldica. Una de les seves branques és l'heràldica cívica, de la qual forma part l'heràldica municipal. Els escuts municipals sorgeixen de la necessitat per part de les poblacions de distingir-se unes de les altres i de identificar-se amb un senyal propi. El primer escut d'armes de Callús, tal i com hem explicat abans, possiblement el van crear per complir la nova normativa sigil·logràfica, i el van incorporar al segell municipal a mitjan segle XIX. De fet, va servir de base per a la formació de l'escut heràldic posterior. La primera representació gràfica de color d'una torre merletada que simbolitza el nostre poble, l'hem trobat a l'estendard de les filles de Maria de l'any 1928.²² Es tracta d'una torre de roba negra de 10 x 6 cm sobreposada i brodada amb fil d'aurat al pendó, que és de color blanc. Hi ha una porta i dues finestres brodades amb fil de color vermell, i damunt les finestres hi ha una decoració brodada amb fil daurat. Als dos costats i a sobre, hi ha cinc rajos brodats amb fil daurat que simbolitzen lluminositat. Tot plegat és dins d'un quadrat brodat també amb fil daurat que està situat en una de les llenques de l'estendard. Una altra torre merletada era pintada al rètol de l'ajuntament des de la dècada dels quaranta fins a la dels seixanta del segle passat.²³ La seva silueta estava pintada de color blanc sobre fons negre, i a l'interior hi havia dibuixada una porta i una finestra. Al damunt hi havia una creu llatina unida a ella. El tercer símbol de Callús l'hem trobat en l'àmbit privat. És un detall decoratiu pintat a la part frontal de la capsa d'un rellotge de peu, que és propietat de la família Cortès. Es tracta d'una petita torre merletada (1'5 x 1 cm) amb porta i una creu (0'5 x 0'5 cm) a sobre sense tocar-la.²⁴ La va pintar Pere Pons el 1948.²⁵ El quart exemple ens consta per una fotografia en blanc i negre d'una processó religiosa, possiblement, dels anys quaranta o cinquanta del segle passat. En primer terme s'observa clarament un estendard amb l'escut municipal, dins del qual hi ha una torre amb una

Escut del 1967

Escut actual

creu llatina a sobre. Possiblement, era el pendó del sindicat agrari callussenc "Germandat de Pagesos i Ramaders". Per veure el cinquè cal pujar al campanar de l'església parroquial de Sant Sadurní i mirar l'epigrafi de la "Maria Assumpta". Una torre merletada (10 x 8 cm) amb porta i finestra, i al damunt una creu llatina que la toca (6 x 8 cm), decora en relleu el mig de la campana major de Callús, fosa l'any 1951.²⁶ L'última torre que coneixem és una xapa de ferro pintada de grans dimensions que estava situada a la façana del nou edifici de l'ajuntament inaugurat l'any 1968 a la plaça Major número u. És merletada i maçonada amb porta (1'20 x 1 m) i un penell a sobre (50 x 50 cm).²⁷ L'any 1967 Manuel Bassa i Armengol va representar per primera vegada l'escut de Callús amb un castell d'or clarejat de blau, so-

bremuntat d'una gran creu llatina vermella ribetejada d'or.²⁸

Amb la recuperació de la democràcia el govern català es va proposar unificar l'heràldica municipal. Però fins a principi de la dècada dels vuitanta del segle passat el govern espanyol no va traspassar a la Generalitat de Catalunya la competència d'oficialitzar els escuts cívics.²⁹ El 25 de novembre de 1983 el ple de l'Ajuntament de Callús va aprovar la renovació de l'escut heràldic. El 17 de maig de l'any següent es va sol·licitar a la Direcció General d'Administració Local. L'assessor i expert en heràldica Armand de Fluvià va presentar un estudi del possible escut tretze dies després.³⁰ El 16 de novembre de 1984, la secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans va dictaminar favorablement sobre el projecte presentat. Catorze anys després, el 19 de desembre de 1997, el ple municipal va aprovar per unanimitat l'escut heràldic de Callús amb el següent blasonament: Escut caironat d'atzur, un castell obert d'or somat d'una creu llatina de gules perfilada d'or. Per timbre una corona de marquès. Finalment, el departament de governació de la Generalitat de Catalunya el va oficialitzar el 1998.³¹

Forma, esmalt i timbre

La forma caironada representa els escuts municipals. A l'edat mitjana era la que més s'utilitzava a Catalunya. Així doncs, un quadrat recolzat sobre un dels seus vèrtexs i amb una de les diagonals disposada verticalment i l'altra horitzontalment, indica que l'escut és d'un poble o ens local. Aquesta forma es va recomanar en una reunió internacional d'heràldica, celebrada a Roma el 1958, com a més adient per a les harmonies cívi-ques, per tal de diferenciar-les millor de les gentilícies.

L'esmalt o color de l'escut el va descriure per primera vegada Manuel Bassa i Armengol en el seu llibre "Els escuts heràldics dels pobles de Catalunya" l'any 1967. Desconeixem la seva font, perquè no la cita, i si coneixia els colors dels escuts que hi havia en els estendards que hem ci-

tat abans. Però segons l'autor el camper o fons era de color blau (atzur), el castell d'or (metall) i la creu de color vermell (gules) ribetejada d'or (metall). Basant-se en aquesta obra, finalment, aquests són els colors que s'han mantingut i oficialitzat, malgrat que nosaltres pensem que va ser ell mateix qui el va acolorir perquè no hem trobat cap altre escut amb aquest esmalt.

L'escut porta per timbre una corona de marquès³² perquè l'any 1708 l'arxiduc Carles va concedir el títol de marquès de Callús a Jaume Vicenç d'Alemanys-Descatllar i de Puig, senyor del castell i baronia de Callús.³³

Càrregues artificials

La figura del castell és una representació idealitzada amb tres torres merletades i la del mig més alta. Els merlets porten al damunt un triangle com a originalitat de l'heràldica catalana, que ha emprat molt aquesta figura. La porta oberta només és un element per diferenciar-se d'altres escuts similars, però no té cap significació especial. En origen simbolitzava la fortalesa de la virtut, la noblesa antiga i el poder feudal. Però en l'heràldica municipal fa referència al castell de la localitat. En el nostre cas simbolitza el castell de Godmar i el topònim de Callús. Realment, el podem considerar com una normalització heràldica si tenim en compte el sentiment de la "gent profana" de Callús. De fet, pels callussencs la torre sempre havia simbolitzat el nostre castell i el nom del lloc on vivim.

La creu llatina somada al castell la va proposar Armand de Fluvià, malgrat que desconeixia l'evolució heràldica del penell i de la creu.³⁴ Tampoc hem pogut ratificar la seva afirmació referent al fet que el consistori tenia interès en que fos una creu. Per tant, pensem que va ser una recomanació desencertada.³⁵ Respecte la posició de la creu, l'expert heraldista va recomanar que fos somada en lloc de sobremuntada allegant que era la seva "posició originària". Nosaltres pensem simplement que va confondre el penell parlant original del segle XIX amb una creu.

Actualment, hi ha un escut heràldic

oficial de Callús situat a la façana de l'ajuntament, a la plaça Major número u, però desconeixem perquè la creu que hi ha al seu interior és sobremuntada al castell i no somada, tal i com van acordar.

NOTES

1. Arxiu Històric de la Comarca del Bages. Col·lecció Sigil·logràfica de Joaquim Sarret i Arbós. Manresa. 1912. "Pobles del corregiment de Manresa. (2). IX" i "Pobles del corregiment de Manresa segle XVIII. Làmina XXVII. XI."
2. Arxiu Històric de la Comarca del Bages. Guerra de la Independència. Lligall núm. 5. Pobles del corregiment. (195). Cartes del 2 de setembre de 1810, 16 de novembre de 1810, 20 de gener de 1811, 7 d'agost de 1811, 21 d'agost de 1811, i 26 de juny de 1813. En aquestes sis cartes hi hem trobat aquest segell.
3. Arxiu Històric de la Comarca del Bages. Guerra de la Independència. Lligall núm. 5. Pobles del corregiment. (195). Carta del 16 de febrer de 1806. Arxiu privat de la família Gras. Carta del 30 de maig de 1839. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: Col·lecció de Sobres amb Segells Municipals de Catalunya. Serie I.
4. Així ens consta també segons la Col·lecció Sigil·logràfica Catalana s. XVI-XIX. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Pàg. 14, vers.
5. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús a partir de l'any 1866. Es va utilitzar des de mitjan s. XIX fins l'11 de novembre de 1933. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 16 (1853/1906). 18 (1926/1942). També el trobem a l'Arxiu Històric de la Comarca del Bages: Col·lecció Sigil·logràfica de Joaquim Serret i Arboç. Manresa. 1912. "Pobles del partit judicial de Manresa segle XIX. Làmina XXXVII. IX." I a la Geografia General de Catalunya de Francesc Carreres i Candi. Pàg. 238.
6. La figura que hi ha a l'interior del segell evoca el nom del poble i actua com una pista per al lector.
7. Aquestes dues figures són dos senyals parlants que interpreten gràficament el nom del poble. Heràldicament corresponen a dues categories diferents. La torre pertany a la categoria física, perquè el nom de la figura remet al topònim, mentre que el penell pertany a la abstracta, perquè nom i topònim tenen una relació enigmàtica.
8. Una altra imatge que, possiblement, representa el castell és un cavall saltant i ensellat gravat en una teula que fa referència a Callús, recuperada de l'antiga rectoria. De fet, és molt similar al que hi havia a l'antic escut d'armes del llinatge català dels Castellet. Segons A.

Garcia Carraffa, a l'antic escut d'armes del llinatge català dels Castellet hi havia un cavall d'or saltant i ensellat d'atzur. "El Solar Catalan, Valenciano y Blear." 1968. Volum I, pàg. 405.

9. Construït estratègicament dalt d'un turó i prop del riu per dominar el pas de la vall callussenca del Cardener al Pla de Bages, formava part d'una segona línia de castells termenats i controlava el camí de la sal cap a Cardona. Es suposa que Godmar devia ser el primer senyor alor que va aprisiar i organitzar el terme. Primer es va construir la torre de guaita i de defensa de planta circular, i més tard es va bastir el recinte emmurallat al seu voltant i un edifici d'habitatge de planta rectangular. El castell va ser destruït el 1464 en el decurs de la guerra civil que va enfrontar el rei Joan II amb la Generalitat de Catalunya. D'aleshores ençà va restar abandonat i espoliat. Finalment, gràcies a la intervenció arquitectònica de l'administració pública (1998-2008) s'han descobert i restaurat les ruïnes del castell, i les han adequat per a la visita pública.
10. Al segle X se'l coneixia com a castell de Godmar, però també se l'anomenava Castellet "Castelletto" (982). Al segle XI apareixen els termes Casteluç (1026), Cast luc (1052), Castluc (1054), Castlucio (1063), Casluç (1072), Castroluç (1090), i Kastro Kastellucio (1097). Al XII trobem Kastrum Lucio (1110), Kastrum de Castluz (1129), Castlucio (1129) i Castluc (1158). Al XIII Castlus (1268), Castrum Lucidum (1279), Castro Lucio (1281), Castrolucio (1281), Castroluz (1281), Castluz (1282) i Castri-Lucidi (1283). Al XIV Castluç (1358) i al XV Catlús (1481). I finalment, al segle XVI apareix la grafia actual de Callús (1531) que predominarà des d'aleshores ençà, malgrat que als segles XVIII i XIX encara ens consten altres formes com Catllús (1771), Canillus (1810) i Canllus (1811).
11. En Joan va néixer l'any 1944 en aquesta rectoria. Hi va viure amb la seva família fins el 1961.
12. En Joan va descobrir aquest penell quan era adolescent un dia que hi va pujar per curiositat. Recorda que estava tombat al terra i que el seu estat de conservació no era gaire bo. De fet, fou ell mateix qui el va treure del terrat i el va portar a dins de l'església per protegir-lo. Aquesta és l'última notícia que tenim d'aquest penell ja que, segons explica el Joan, al cap de poc temps va desaparèixer del lloc on l'havia deixat. Aleshores l'antiga església de Sant Sadurní ja no tenia culte i la feien servir com a magatzem agrícola uns quants pagesos callussencs.
13. Cadenas y Vicent, Vicente. "Antecedentes relativos a la heràldica municipal catalana que se conservan en la sección de sigilografía del Archivo Histórico Nacional". A "Hidalguia", num. 22, Madrid, 1957. Pàg. 417-430.
14. Segell que consta a les Actes del Ple Mu-

- nicipal de Callús. Es va utilitzar de del 28 de novembre de 1933 fins el 31 de desembre de 1938. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 18 (1926/1942).
15. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 26 de gener 1939 fins el 5 d'agost de 1939. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 18 (1926/1942).
 16. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 23 de desembre 1939 fins el 2 de febrer de 1964. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 18 (1926/1942). 19 (1942/1969).
 17. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 2 de febrer de 1964 al 9 d'agost de 1971, del 3 de febrer de 1975 al 14 d'abril de 1975, i del 2 de novembre de 1976 al 18 d'abril del 1979. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 19 (1942/1969). 20 (1970/1984).
 18. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 2 de setembre de 1971 al 27 de gener de 1975, i del 26 de maig de 1975 fins el 9 de juny de 1975. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 20 (1970/1984).
 19. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 7 de juliol de 1975 fins l'1 de setembre de 1975. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 20 (1970/1984).
 20. Segell que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. Es va utilitzar des del 2 de gener de 1982 fins el 29 de gener de 1999. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 21 (1984/1993). 827 (1998/2005).
 21. Emblema que consta a les Actes del Ple Municipal de Callús. S'utilitza des del 26 de febrer de 1999. Arxiu Municipal de Callús. Actes del Ple (1.2.1.1). 827 (1998/2005).
 22. Les filles de Maria van ser una institució religiosa de devoció mariana formada per noies callussenques que va existir a Callús des de principi de segle XX fins a la meitat de la dècada dels seixanta. En un dels seus estendards, que actualment encara es conserva a l'església parroquial de Sant Sadurní, hi ha la imatge de la verge Maria pintada a la part del davant i, darrera, hi posa FILLES DE MARIA CATLLUS 1928 amb lletres i números de roba negra sobreposats. Pengen quatre llenques del cos principal amb dues imatges i lletres brodades. En la primera, començant d'esquerra a dreta, hi ha un símbol marianista (un mirall). En les dues del mig hi posa GRATIA en una, i PLENA en l'altra. I en la quarta hi ha la torre que simbolitza Callús. Finalment, a sota de cada llenca hi ha un serrell daurat.
 23. L'ajuntament de Callús era situat al primer pis de cal Prat, al carrer Reverend Puigbó núm. 7. des del 1933 al 1968. El rètol era ovalat i estava col·locat a la barana del balcó. Al voltant del símbol de Callús hi posava Casa Consistorial pintat en lletres de color blanc.
 24. És un dibuix molt petit situat al centre de la capsa del rellotge de peu. Al seu costat hi ha els escuts de Catalunya i Barcelona. És una redecoració sobreposada i pintada de color groc a l'oli a sobre mateix del color marró original del rellotge.
 25. El pintor Pere Pons va decorar els altars secundaris de l'església parroquial de Sant Sadurní el 1948. El va hostatjar la família Cortès a casa seva mentre era a Callús realitzant aquesta feina.
 26. Campana de 86 cm de diàmetre, 5'3 cm de vora i 70 cm d'altura bronze. Pesa 407 quilograms. Fosa per Barberí d'Olot. Va ser batejada el 15 d'agost de 1952.
 27. L'any 1991 van remodelar arquitectònicament l'edifici de l'ajuntament i, encara que van aprofitar la mateixa estructura interior, la façana la van reformar. Fou aleshores quan, com a conseqüència d'aquelles obres, van traslladar la torre a una paret interior i la van pintar tota de color gris. Lloc on es troba actualment.
 28. "Els escuts heràldics dels pobles de Catalunya". Manuel Bassa i Armengol. Editorial Millà, Barcelona. 1967. Pàgs. 88-103.
 29. La Generalitat de Catalunya exerceix una sèrie d'accions encaminades a assessorar, impulsar i fomentar la utilització pels municipis de Catalunya del seu propi escut, com una forma de contribuir a la recuperació de la identitat i patrimoni cultural. Les competències en matèria de Règim Local, i singularment en matèria d'atorgament de títols, escuts, blasons, lemes i dignitats les va assumir mitjançant els decrets 23/1980, de 18 de novembre, en relació amb el decret 160/1980, de 19 de setembre, i el decret 230/1980, de 18 d'octubre. La Llei 8/1987, de 15 d'abril, municipal i de Règim Local de Catalunya també va regular els símbols dels ens locals. I d'acord amb aquesta Llei, el Govern de la Generalitat va aprovar el decret 263/1991, de 25 de novembre mitjançant el qual es va aprovar el reglament dels símbols dels ens locals. La normativa legal vigent en matèria de Règim Local es va refondre mitjançant el decret legislatiu 2/2003, de 28 d'abril i, finalment, per tal de recollir totes les modificacions i que la regulació fos més entenedora i de fàcil consulta, es va aprovar el decret 139/2007, de 26 de juny, que va regular la denominació, els símbols i el registre d'ens locals.
 30. Informe número 212. Realitzat el 25 de maig de 1984. Arxiu Municipal de Callús. Símbols i Escut Municipals (1.1.1.2). Existeix un altre informe pràcticament igual però escrit en castellà, que el mateix Armand de Fluvià va realitzar el 26 d'abril de 1976 sol·licitat per l'Ajuntament de Callús.
 31. Resolució del 2 d'abril del 1998. Publicada al DOGC núm. 2626 - 24.04.1998.
 32. Un cercle d'or enriquit de pedreria realçat amb quatre florons (se'n veu un de sencer i dos de migs) intercalats entre quatre (només se'n veuen dos) grups de tres perles cada un, posats sobre unes petites puntes.
 33. Jaume Vicenç d'Alemanys-Descatllar i de Puig, també era senyor de Palmerola i regent de la tresoreria reial. Morí l'any 1719. Els drets al títol van passar a la seva neboda i hereva Maria Lluïsa d'Alemanys-Descatllar i d'Armella, baronessa de Callús i senyora de Palmerola. Es va casar el 1731 amb Francesc Despujol, baró de Montclar. El segon marquès de Callús va ser Josep Maria Despujol i Ricart (1880-1929), setè marquès de Palmerola, setè comte de Fonollar, baró de Montclar i de Solivella. Actualment, el tercer marquès de Callús és Ignasi Despujol i Bourgoynne, vuitè marquès de Palmerola, vuitè comte de Fonollar, baró de Montclar i de Solivella.
 34. "Pel que fa a la creu o el penell, és difícil de saber quin és alteració de quin. D'altra banda, hom no sap donar una explicació per al penell". Arxiu Municipal de Callús. Símbols i Escut Municipals (1.1.1.2). Informe número 212.
 35. Igualment desencertada també trobem la seva proposta de bandera per Callús, segons la qual "hauria de ser blau clar amb la creu llatina vermella amb un ribet groc", al·legant que "ja hi ha moltes banderes amb castells". El 23 de desembre de 2004, el Ple de l'ajuntament de Callús va acordar sol·licitar assistència tècnica per disposar de bandera a la DGAL. El 15 de gener de 2005, l'assessor d'heràldica i genealogia de Catalunya Armand de Fluvià, va realitzar l'informe vexil·lògic número 230, en el qual va fer la proposta. El 2 de març del 2005 la DGAL la va trametre a l'Ajuntament de Callús, i el 9 de setembre el director general d'administració local va resoldre declarar la caducitat de l'expedient d'oficialització de la bandera i arxivar les actuacions practicades, perquè no s'havien realitzat altres actuacions relacionades amb l'expedient. Arxiu Municipal de Callús. Caixa 947.

Grup Callussenc de Recerca